

Azərbaycan ədəbiyyatşunaslığının və əruz nəzəriyyəsinin inkişafında silinməz iz qoymuş alimlərdən biri olan Əkrəm Cəferin anadan olmasının 120 ili tamam olur. Onun həyatı və elmi fəaliyyəti Azərbaycanın elmi və mədəni inkişaf yolunun, milli təfəkkürün formalşma tarixinin mühüm səhifələrindən biridir. Əkrəm Cəfer 1905-ci ildə İsmayıllı rayonunun Lahic kəndində dünyaya göz açıb. Onun ilk təhsilini mollaxanada alması, daha sonra yeni üsullu məktəbdə oxuması XX əsrin əvvəllerində Şərqi ənənəciliyi ilə Qərbi modernizmi arasında gedən maarifləndirici mübarizənin təcəssümüdür. Bu, onun elmi dün-yagörüşünün təməlindəki tarazlığı, həm klassik ədəbiyyata sadıqlığı, həm də müasir elmi metodlara bağlılığı izah edir.

Əruzşunas alimin mənəvi ucalığı

1920-ci illərdə Bakıya gələn Əkrəm Cəfer "Darülmüəllimin" də təhsil alır və paralel olaraq "Maarif və mədəniyyət", "Şərqi qadını" kimi dövrün maarifçi jurnallarında çıxış edir. Bu, onun təkcə filolog və əruzşunas deyil, həm də sözə və poetik ifadəyə dərin marağının bir ədib kimi yetişməkdə olduğunu göstərir. Gənc Əkrəmin bu dövr fəaliyyəti, əsliyinə onun elminin poeziya ilə vəhdət təşkil etdiyini, elmi düşüncəsinə bədii-estetik çalarlar qatdığını ortaya qoyur.

Əkrəm Cəferin 1929-cu ildə Moskva Dövlət Universitetinə daxil olması təkcə milli deyil, həm də sovet məkanında nüfuzlu bir alimin yetişməsi idi. Hər azərbaycanlı türkoloqa nəsib olmayan bu imkan onun bilik, zəhmət və istedadının nəticəsi idi. 1934-cü ildə aspiranturunu başa vuran Ə.Cəfer elə o illərdə elmi-pedaqoji bacarığına görə SSRİ hakimiyyət dairələrinin diqqətini çəkir. Kremldə işləməyə dəvət olunması onun elmi səviyyəsinin və dövlətə olan siyasi etimadın göstəricisi kimi qiymətləndirilir. Bilər.

1923-cü ildən 1931-ci ilə qədər Ə.Cəfer əsasən mətbuatda şeirləri ilə çıxış etmişdir. "Bir xəyal", "Rəsmin", "Çadralı qadın", "Şərqi qadını və işləq", "Gələcəyə", "Şeir", "Zövq içinde təhəssür", "Burjuv dilənçi", "Lokomotiv", "Böyük şəhər", "Hüseyin Cavidə açıq məktub" və s. şeirlərdə o dövrün müəyyən əhvali-ruhiyyəsi hiss olunur. O, sö-

zün zahiri bədii cazibəsindən çox, onun dərin qatlarına, formallarına, ritmik qanunauyğunluqlarına maraq göstərirdi. Ədəbi-estetik zövqü, poetik duyumu yüksək olsa da Əkrəm Cəfer poeziyanın cazibəsini elmə yönəltmək gücündə olan nadir ziyalılardandır. O, əruz vəzninin qəлиз labirintlərini sadəcə çözməklə ki-

linski adına uşaq kitabxanası vardi. Burada cümə günləri "Cocuqlar sabahı" keçirilirdi. Məktəblilər hər cümə günü buraya yığışib bədii çıxışlar edirdilər. Mən də "Cocuqlar sabahı"na gedirdim, çıxış edən uşaqlara tamaşa edirdim. Uşaqlara arasında bir əsmər oğlan da gözə dəyirdi. Onun şeir oxuması mənə çox xoş gəlirdi. Həmin oğlanın özünməxsus pafosu, əl-qol, baş və mimika hərəkətləri mənə xüsusi təsir bağışlayırdı. Bir dəfə yiğincaqdan sonra bir-birimizə yaxınlaşdıq, tanış oldaq. Mən də o zaman şeire bərk aludə idim. Bizi bir-birimizə bağlayan, sevdirən də hər ikimizin şeirə məhəbbəti idi. 1922-1923-cü ildə dərs ili başlanmışdı. Bir gün birdən həmin əsmər oğlanı - Mikayıl Darülmüəllimin koridorunda gördüm. Gözəl bir sevinc ruhumuzu qapladı. Mikayıl da Darülmüəlliminə oxumağa girmişdi. O gündən biz artıq, sadəcə, tanış deyil, iki yaxın, səmimi dost idik".

Əkrəm Cəfer 5 sentyabr 1942-ci ildə repressiya dalğasının qurbanına çevrilərək Hüseyin Cavid, Əhməd Cavad və Mikayıl Müşfiq kimi klassiklərlə əlaqələrinə görə həbs olunur və Rusiyanın Kuybişev şəhərində yerləşən həbs düşərgəsinə göndərilir. Bu həbs bir ziyanının azadlığının məhdudlaşdırılması, eyni zamanda bir fikir adamının, ədəbiyyatşunasının susdurulması idi. Sonradan Krima köçürülməsi və 1949-cu ilə qədər həbsdə saxlanılması, sovet totalitar rejiminin elm və düşüncə adamlarına qarşı sərt siyasetinin acı nəticəsidir.

Bu dövr ərzində Əkrəm Cəferin yaşadığı fiziki təcrid onun elmi fəaliyyətini məhdudlaşdırırsa da, mənəvi baxımdan daha da möhkəmləndirdi. Həbsdən azad olunduqdan sonra belə o, Türkmenistanın Merv vilayetinə sürgün edilmişdir. Lakin sürgün illəri də Əkrəm Cəferin mənənsindən biləndi. 1954-cü ildə bəraət olaraq Azərbaycana qayıtdıqdan sonra yenidən elmi-pedaqoji fəaliyyətə başlayır. İndiki Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti və Bakı Dövlət Universitetində "Qədim türk yazılı abidələri" fənnindən dərs deyir. Əkrəm Cəfer bu illərdə tələbələrə həmçinin milli kimliyi, tarixi yaddaşı və mənəvi dırənişi də aşılayırdı. Beləliklə, represiyadan bəraətədək uzanan bu çətin, lakin qürurlu yol, Əkrəm Cəferin bir alim, bir müəllim və bir vətəndaş kimi bütün obrazını formalşdırıran əsas mərhələlərdən biri olmuşdur.

Əkrəm Cəfer 1991-ci il avqustun 18-də Bakıda vəfat edib. O, ikinci Fəxri Xiyabanda dəfn olunub.

Röya RÜSTƏMLİ,
"Respublika".

fayətlənmədi, bu sahədə sistemli bir nəzəri bünövrə yaratdı və beləliklə, Azərbaycan əruzşunaslığını elmi məktəb səviyyəsinə yüksəldi. "Dilşunaslıq elementləri", "Müasir Azərbaycan dili ocerkləri" kitablarının, bir çox elmi-tədqiqat əsərlərinin və məqalələrin müəllifi olmaqla yanaşı "Azərbaycan dilinin izahlı lügəti"nin çapa hazırlanmasında da böyük əməyi olub. Ə.Cəfer müasir dünya şərqşunaslığında qəbul olunmuş şəxsiyyət idi. Onun arxivində dünyanın bir çox görkəmli alımları ilə yazılmaları var.

Təhsil aldığı illərdə onun ən çox dostluq etdiyi istedadlı cavan şair Mikayıl Müşfiq olub. İllər keçəcək, qocaman Əkrəm Cəfer cavan Müşfiqi belə yad edəcəkdi: "O zaman "Qubernator bağı"nda Be-